



Агитатордын блокноды

1980 ★ АВГУСТ ★ 8 №

Ондогор азырал
белетеерине!



Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫН' БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомунун
пропаганда ла агитация бөлүги

1980 j.
АВГУСТ
8 №

Алтайдын бичиктер чыгарар издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүги · 1980

Горно-Алтайская областная
библиотека Читальный зал

БАЖАЛЫКТАР

КПСС-тин XXVI съездин жарамыкту јединдерле уткыыры учун социалистический мөрөй кере- гинде	3
Хозяйстводо бар аргаларды толо тузаланар	7
Эң јаан амадубыс	11
Чыдалдулардын, чыйрактардын ла әпчилдердин байрамы	13
Күнбадыш Берлин ле Европада јеткер јок болоры	18
Великобританиянын ээлеген јерлери	24

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 18 08. 1980 г. Усл. п. л. 1,67.
Уч. изд. л. 1,38. Заказ 5079. Тираж 500.
Цена 5 коп. Формат 60×84¹/₁₆. АН 09343

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного
издательства, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтай-
ская, 36. Горно-Алтайская типография, пр. Ком-
мунистический, 27.

**КПСС-тин XXVI СЪЕЗДИН ЈАРАМЫКТУ
ЈЕДИМДЕРЛЕ УТКЫРЫ УЧУН
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ МӖРӖЙ КЕРЕГИНДЕ**

Орооннын коммунисттери, бастыра ишкүчиле јаткандары ТӖс Комитеттин июньский (1980 ј.) Пленумынын КПСС-тин XXVI съездин ӧткүрери керегинде јӖбин сүрекей тын оморкодунын ла патриотический кӖдүрининин айалгазында ажыдылар деп, КПСС-тин ТӖс Комитеди темдектеп туру. Советский улус партиянын ичјанындагы ла тышјанындагы политиказын бирлик күүн-санаала јарадып, ТӖрӖлистин экономикаский ле жоруланар ийде-күчин эрчимдү иштериле тынгыдарына турумкай күүн-тапту болгондорын айдып турулар.

В. И. Лениннин чыкканынан ала 110 жылдыгына белетер ӧйдӖги иштин эрчимин онон ары ӧскүрип тура, производствонин озочылдары, бригадалардын, участоктордын, фермалардын, цехтердин, предприятиелердин, организациялардын ла биригүлердин коллективтери бийиктедилген социалистический молјулар алгылап, иштеги творческий ийде-күчтерин тындып турулар. Бастыра албатынын: «Бешјылдыкты — мергендү божодолы», «КПСС-тин XXVI съездин — јарамыкту једимдерле уткыйлы» деген тартыжузы элбеп туру.

Москванын көп тоолу предприятиелеринин ишкүчиле јаткандары 1980 жылдын јакылтазын Улу Октябрьский социалистический революциянын 63 жылдыгына бүдүрери, онынчы бешјылдыкты јенүлү божодолы, 1981 жылда турумкай тебүлү иштеерин јеткилдеери керегинде баштанкай эттилер. Ленинградтын, Украинанын, Белоруссиянын, Казахстаннын, Узбекистаннын, Уралдын, Сибирьдин, ӧскӖ дӖ республикалардын, областтардын, райондордын ла городтордын озочыл предприятиелеринин коллективтери мергендү ленинский вахтаны онон ары улалтар, КПСС-тин XXVI съездине иште эн бийик једимдерле келер, XI бешјылдыкта

иштеерине јакшынак тѳѳѳлгѳ тѳѳѳп алар деген јѳп чыгардылар. Днепропетровский областьтын ишмекчилери ле служащийлери планга ѳѳеери продукцияны материальный ла иштеги аргаларды кымакайлаганы ажыра эдип чыгарарына молјондылар. Орооннын комсомольский организацияларында јашѳѳѳримнин мергендѳ керектери деген бастырасоюзный эстафета јарлалган.

Мѳрѳѳлѳжип тургандардын тѳс ајарузы иште эн јаан једимдерге једип аларына, КПСС-тин XXV съездинин, Тѳс Комитеттин ноябрьский (1979 ј.) ле июньский (1980 ј.) Пленумдарынын јѳптѳрин, КПСС-тин Тѳс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын Председатели нѳкѳр Л. И. Брежневтин партиянын экономический политиказы аайынча докладтарында ла куучындарында айдылган ээжилерди ле тѳп-шѳѳлтелерди јѳрѳмде бѳдѳрерине ууландырылып туру. КПСС-тин Тѳс Комитеди јараткан патриотический баштанкайлар онон ары ѳзѳм алынат.

Бастыра албатынын съезд алдындагы мѳрѳѳин башкалары, советский улустын иштеги ле политикадагы эрчимин хозяйственный ла культурный строителствонын чокум задачаларын бѳдѳрерине ууландыраы — бастыра партийный, советский ле хозяйственный органдардын, профсоюзный ла комсомольский организациялардын эн озо бѳдѳретен молјулу кереги болуп јат. 1980 јылдын ла бѳткѳл онынчы бешјылдыктын пландарын јенѳлѳ бѳдѳргени албатынын хозяйствоын XI бешјылдыкта ѳскѳреринин, бистин ороонысты экономический ле социальный јанынан онон ары ѳскѳреринин бектен-бек тѳѳѳлгѳзи болор.

КПСС-тин Тѳс Комитеди јѳптѳп туру:

1. Бийиктедилген социалистический молјулар алган ла КПСС-тин XXVI съездин јарамыкту једимдерле уткыыры учун мергендѳ вахтага тура берген производствотонын озочылдарынын, иштин коллективтеринин баштанкайын јарадар.

КПСС-тин Тѳс Комитеди албатынын хозяйствотоынын бастыра бѳлѳктеринин коммунисттерин, комсомолдорын, ишкѳчиле јаткандарын мѳрѳѳдѳ баштанкай эткендерден јозок аларына ла партиянын съездин иште эн бийик једимдерле уткыырына кычырып туру. Бу тужында нѳкѳр Л. И. Брежневтин онынчы бешјылдыктын калганчы јылынын планын јенѳлѳ бѳдѳрерине ле ажыра бѳдѳрерине эн тын

ийде-күчти ле эрчимди ууландыраы, ишке табыштырылатан производственный ийде-күчтерди ишке бойынын ойинде табыштыраы ла иште тузаланаыын жеткилдеери, жетире тудулбаган строителъствонын кемин, ишке тургузылбаган оборудованиелердин кемин астадары, 1981 жылда — он биринчи бешжылдыктын баштапкы жылында албатынын хозяйствозы турумкай иштеерин жеткилдеери керегинде жакылталарыла башкарынар керек.

2. Союзный республикалардын компартияларынын Тос Комитеттери, партиянын крайкомдоры ла обкомдоры, ВЦСПС ла ВЛКСМ-нин Тос Комитеди, партийный, советский, хозяйственный, профсоюзный ла комсомольский организациялар политический, тозоомол ло тазыктыраачы ончо иштерди ишмекчилерди, колхозчыларды, ученыйларды, инженерно-технический ишчилерди ле служащийлерди съезд алдындагы моруойго элбеде тартып аларына ууландыраы.

Съезд алдындагы моруой одуп турган ойдо производственный тузазын элбедери ле иштин чындыйын жарандыраы, иштин арбынын оскурерин тургендедери, кымакайланыштын ээжизин кыйалтазы жоктон будурери, иштеги ле государственнй дисциплинаны тыгыдары учун бастыра жанынан турумкай тартыжар керек.

Социалистический моруой научно-технический озумди тургендедерине бастыра бар аргаларла жомолтозин жетирер учурлу. Ученыйлардын, специалисттердин, жаныны табаачылардын ла рационализаторлордын ийде-кучин производствоны технический жанынан жарандыраы ла ичкери турген оскурер тос сурактарды будурерине, механизациянын ла автоматизациянын эн жагы арга-чыдалын, прогрессивный технологияны табарына ла иште тузаланаыына, ишти научный ууламжылу тозоорине ууландыраы.

Бастыра коллективтерде КПСС-тин XXVI съездин жарамыкту жедимдерле уткыырына ууландырган чокум иштерди темдектеп алар ла журумде будурер. Таш комур казар, нефтяной, газовый, металлургический промышленностьы, энергетиканы онон ары оскурерин жеткилдеери, албаты тузаланатан товарлардын жузунин элбедери ле чындыйын жарандыраы, транспорттын ла капиталный строителъствонын ижин жарандыраы министерстволордын, партийный, советский, профсоюзный ла комсомольский организациялардын тос кичеемелинде болор учурлу.

Партийный, советский, журтхозяйственный, профсоюзный ла комсомольский организациялардын, журт јердин ишчилеринин алдында тўжўмди жыска ۆйгө лө јылыйтў јоктон јуунадып аларына, государствого аш ла технический култура-лар, мал ижинин продукталарын садары аайынча пландарды ла молјуларды бўдўрерине, јеткил азырал белетеп аларына, малдын кыштузын тўзөмөлдў ле јакшы өткўрерин јеткилдеерине ууландырган ончо иштерди једимдў өткўрер за-дача туруп јат.

3. Кажы ла ишчи, кажы ла коллектив, кажы ла бөлүк ижинде эн бийик једимдерге једип аларына, тазыктыраачы задалаларды бўдўрерине социалистический мөрөйдин, ишке коммунистический кўүндў болоры учун тартыжунын јетирип турган јөмөлтөзин бастыра бар аргаларла тыгыдар керек деп, КПСС-тин Төс Комитеди темдектеп туру. Јакшынак ченемелге чебер ајарулу болор, оны эрчимдў таркадар, хозяйствоны тўзөйтөн иштеги бар јастыраларды ла једикпес-тутактарды критически көрүп, оларды јоголторына ууландырган иштерди өткўрер керек.

Агылу јаан ајаруны алынган молјуларды ла удура алган пландарды јенүлү бўдўрерине керектў ајалгаларды тўзөөрин-е, хозяйственный ишти тўзөөринин эп-сўмелерин јаранды-рарына эдер керек. Мөрөйдө туружып тургандарды мораль-ный ла материальный јанынан јилбиркедеринин бастыра бўдўмдерин эн јакшы тузаланар.

4. Элбедилген информациянын ла пропаганданын эп-ар-галары, съезд алдындагы социалистический мөрөй канайда өдүп турганын өйлү-өйинде ле чокум-јарт јарлазындар, алынган молјуларын јенүлү бўдўрип турган иштин коллек-тивтеринин ле производствонын озочылдарынын ченемелде-рин јакшы көргүзип ле элбеде таркатсын.

ХОЗЯЙСТВОЛОРДО БАР АРГАЛАРДЫ ТОЛО ТУЗАЛАНАР

Бистинг колхозтын коммунисттери ле бастыра колхозчылары КПСС-тин Төс Комитедининг быјыл июнь айда өткөн Пленумы Советский Союзтын Коммунистический партиязынын очередной XXVI съездин келер 1981 жылда февраль айда јууп өткүрери керегинде јөптөгөнин тын јарадып уткыдылар.

КПСС-тин Төс Комитедининг Пленумынын јөптөрин, КПСС-тин Төс Комитедининг Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Соведининг Президиумынын Председатели нөкөр Леонид Ильич Брежнев Пленумда эткен докладты колхозтын бригадалары сайын цеховой парторганизацияларда өткөн ачык партийный јуундарда шүүшкенис.

Калининнин адыла адалган колхозтын коммунисттери ле бастыра колхозчылары бастыра советский коммунисттерле, бистинг орооныстын ончо албатыларыла кожо КПСС-тин Төс Комитедининг, онын Политбюрозынын, КПСС-тин Төс Комитедининг Генеральный качызы нөкөр Л. И. Брежневтин өткүрип турган практический ижин, Коммунистический партиянын ла Советский башкарунын тышјанындагы ла ичјанындагы политиказын бүткүлинче јарадып ла јөмөп турулар.

КПСС-тин Төс Комитедининг июнь айдагы (1980 ј.) Пленумы Советский Союзтын Коммунистический партиязынын ла Советтер Ороонынын јүрүминде сүреен јаан политический учурлу болуп јат. Пленумнын јараткан јөптөри бастыра партияга ла кажы ла партийный организацияга мынан ары бүдүретен иштердин, эдетен керектердин программазы боло берди. Он јети миллион тоолу советский коммунисттердин келер жылда өдөтөн съезди бистинг Төрөлистинг алдына ичкери көндүгип өзүп баратан жаңы ууламјылар ачар, коммунизмди бүдүреринде совет улустын алдына жаңы задачалар тургузар.

Партиянын Төс Комитедининг Пленумынын јөптөрине

каруу эдип, бистинг колхозтын коммунисттери ле бастыра колхозчылары КПСС-тин XXVI съездине уткый социалистический мөрөйдү элбедип, бойлорына чокум молжулар алып, эрчимдү иштене бердилер.

Бистинг алдыста эмди турган төс задача — быжылгы жылдын ла бастыра бешжылдыктын пландарын ла молжуларын бүдүрери ле ажыра бүдүрери. Бу задачаны бүдүрери учун социалистический мөрөйдү тыгыдып, бис өткөн төрт жылда государственного сүт табыштырар планды 104 процентке, түкти — 102 процентке, ноокы табыштырар планды 117 процентке бүдүргенис. Сүтти текши саап алары, түк кайчылаары, ноокы тарап алары, онын алдында өткөн тогузынчы жылдагызына көрө, чик жок көптөгөн. Уйлардын тоозы көптөди. Государственного этке табыштырып турган малдын тирүге бескези бийиктеген.

Колхозто жылдын ла жакшы једимдерге једип алып турган колхозчылардын тоозы көптөди. Аймактын озочыл уй саачыларынын тоозында бистинг колхозтон алты кижии бар. Көп койчылар түк кайчылап алар пландарды ажыра бүдүрдилер. Нөк. Бачимов Укас бригадир болуп турган жылкычылардын бригадазы жакшы иштеп јат.

Јалан ижиндеги колхозчылардын, шоферлордын, механизаторлордын ортодо озочылдар көп. Темдектезе, шофер Бурулов Мөрөй акту бойынын бешжылдык жакылтазын үч жыл тогус айдын туркунына бүдүреле, эмди он биринчи бешжылдыктын планын бүдүрип туру.

Бистинг колхозчылар съезд алдындагы социалистический мөрөйдө бойлорында бар аргаларды табып тузаланарга, једикпес-тутактарды түрген јоголторго кичеенип турулар.

Бистинг хозяйство государственного алдына эт көптөдөри ле табыштырары јанынан јаан төлүлү. Шак ла бу иште бисте једикпестер көп, јүс тын эне малдан алып, чыдадып турган јаш малдын проценти јабыс. Субай артып турары бар. Азырал једишпей турганынан чыгым көп болуп туру. Көп малды казыр аңдар тудуп јат. Јаңыс ла 1979 јылда бастыразы 26572 салковойго турар малды казыр аңдар (бөрүлер, шүлүзиндер, өскөзи де) кырган. Быжыл кырылган малдын тоозы база көп.

Бисте эн ле јаан једикпес — общественный мал јийтен азыралды бойыста једикпестү белетеп алып турганыста. Өткөн 1979 јылда, аймактын өскө дө кезик хозяйстволорында

чылап ок, бистинг колхозтын јеринде тын күйгек бололо, өлөн өспөгөн, аш бүтпеген. Онон улам колхоз малга азырал эдер аш, өлөн, үрен аш јок арткан. Андый учурал колхоз төзөлгөли бежен жылдын туркунына качан да болбогон.

Је государство бисти түбекте артырбаган. Колхозко көп комбиазырал берилген. Алтайский крайдын чөлдөги райондорынын совхозторы ла колхозторы биске өлөн, салам саттылар. Ол јаан болуштын шылтуунда бис сүреен кату ченелтени — общественный малды кыштадарын јенүлү өдүп чыктыс. Чөлдөги хозяйстволордон алган азыралла колхозчылар бойларынын да малын азыраган.

Колхозтын правлениези, бастыра колхозчылар биске күч өйдө јаан болуш бергени учун ол хозяйстволордын башкараачыларына ла бастыра ишчилерине јаан быян айдып турулар.

Партия јурт хозяйствонун ишчилеринин алдына аш-курсакты көптөдө эделе, оныла ишкүчиле јаткандарды, промышленностьты дезе јуртхозяйственный сырьело јеткилдеери јанынан јаан задачалар тургусканын бис јакшы билип јадыс.

Бу задачаны јенүлү бүдүрерге јурт хозяйствонун бастыра бөлүктерин, анчадала мал өскүрерин тыгыдары керектү. Ол јанынан КПСС-тин Төс Комитединин 1978 јылда июль айдагы Пленумынын јөптөрин бүдүрип, колхозтын правлениези ле парткомы, хозяйствонун специалисттериле, бригадалардын советтериле кожо мынан ары өткүретен јаан иштердин чокум планын тургускан.

Ол план аайынча быјыл өлөн чабатан 136 гектар јер јарандырылды. Эмди 200 гектар јерди јарандыратан проект тургузылган. 120 гектар кыралар јарандырылган. Өлөн эдетен 140 гектар јер арчылар, удобрениеле јарандырылар. 120 гектар кыраны быјыл сугарганыс, аш үрендеген кыраларга 6700 тонна өтөк, 140 тонна минеральный удобрение салганыс.

Колхозто строительство тыгыыр. Машиналар туратан двор тудулар. ГСМ-нин склады, витаминдү өлөн-кулурдын склады бүдер. Минеральный удобрениелердин склады тудулып јат. 400 саар уйлардын комплекси тудулар ла өскө дө производственный учурлу строительство өдөр.

Бистинг колхозтын правлениези общественный малды кичееп, тыгыда өскүргедий аргаларды јетире тузаланып болбой јат. КПСС-тин Төс Комитединин июльский (1978 ј.).

Пленумы мал өскүрер ишти эн жаан учурлу задача эдип тургускан. Же бис малды азыралла жеткилдеер ишти учына жетире бүдүрүп болбой турус.

Калганчы эки жылда бис малга азыралды там ла ас белетеп жадыс. 1979-1980 жылдардын кыжына бис азыралды алдындагы жылдардан төрт катап ас белетегенис. Андый күйгек өйлөр мынан да ары болордон маат жок. Онын учун бастыра једикпес-тутактар күйгектен улам болуп туру деп шылтактанып отуарга јарабас.

Малга азыралды жеткил белетеп аларга өскө жаан учурлу иштерле коштой аштын ла өскө дө азырал культуралардын, өлөннинг түжүмин бийиктедерге кыраларды, өлөн эдер јерлерди, одорлорды сугарар керек. Бистин колхоз 450 гектар кыраны сугарар аргалу. Же анайда эдерге јер сугарар агрегаттар, тракторлор садып алар, суу-буунты тудуп јазаар керек. Биске јер сугарар система јазаарга керектү техника ла агрегаттар аларга узак өйгө өдүшке акча (ссуда) алар керек. Ол јанынан болуш сурап жадыс.

Эмди база бир жаан учурлу сурак тургузарга турус. Бистин шүүлтеле болзо, саламды, өлөнди, аштын учын брикеттейтен ле гранулар эдетен предприятиелер төзөөр өй јеткен. Ол предприятиелер — хозяйстволордын ортодо ортоктошкон предприятиелер болор учурлу. Брикеттеген азыралды тартып јетирерге эптү.

Бүгүнгү күнде бистин колхозто, Ондой аймактын өскө хозяйстволорында чылап ок, өлөн ижи кидим өдүп туру. Азырал белетеп турган звенолордо, малчылардын бригадаларында партиянын XXVI съездин иште јангы жаан једимдерле уткыырына учурлалган социалистический мөрөй төзөлгөн. Бригадалардын ла звенолордын ортодо мөрөйдө нөк. Бобурганов Е. И. башкарган үчинчи бригада ла нөк. Н. П. Топтыгиннинг звенозы акалап туру.

А. Иртамаев,
Ондой аймакта Калининнинг адыла
адалган колхозтын председатели

ЭН ЈААН АМАДУБЫС

Бистин совхозтын ончо ишчилери КПСС-тин Төс Комитетинин июнь айда өткөн Пленумынын партиянын XXVI съездин келер жылда 23 февральда өткүрери керегинде јөбин сүрекей көдүрингилү уткыгандар. Төс Комитеттин Пленумы өткөн кийинде экинчи ле күнде бисле коштой турган «Советский Алтай» совхозтын ишчилери митинг өткүргөн ле озор бойына бийик молјулар алып, область ичинде съездке уткый социалистический мөрөй баштаары керегинде баштанкай эткендер. Оны бис сүүнип ле јарадып уктыбыс, бастыра аймак ичинде, ол тоодо бистин де Каракујурдагы фермада, митингтер өткөн.

Төрөл ленинский партиянын јирме алтынчы съездине уткый мен бойым мындый молјулар алдым:

— колымда турган 1005 эчкини ле уулакты јакшы кичееп торныктырар;

— јаш малды јүс процентке корып алар;

— бойымнын турлуумнын јанында јирме центнер өлөң белетеер.

Быјыл бистин ферма өлөң ижине, алдындагы жылдарга көрө, он күнге эрте чыккан. Јаландарда эмди онноң ажыра звенолор иштеп туру. Звенолордо иштеп турган улустын канча кирези — малчылар бойлоры. Озор бала-барказыла кожо бойлорынын турлуларында азырал белетеп јадылар. Јердин чыккан өлөңи де, кырага өскүргөн зеленка да быјыл јакшы, айдарда, азырал јанынан планды ажыра бүдүретен арга быжу бар. Чокумдап айтса, быјыл бистин ферма өлөңнин планын бир мунг центнерге ажыра бүдүрер амадулу.

Быјыл совхозтын алдында бешјылдыктын калганчы жылынын пландарын бүдүрери аайынча јаан задачалар туруп јат. Өткөн беш жылдын итогторын көрүп, кандый једикпестер болгонын, кандый аргалар јетире тузаланылбай артып калганын — ончозын шүүп, келер өйлөргө чокум пландар тургузар керек. Мен бойым бешјылдык планымды В. И. Лениннин юбилейине бүдүрип койдым.

Меге, совхозтын ончо ишчилерине чилеп ок, өткөн кыш база күчке ле келишкен. Је андый да болзо, колымда турган 610 тын эчкини 99 процентке корып, кажы ла 100 эне эчкиден 72 уулактан ла кажы ла эчкиден 400 граммнан ноокы алдыбыс. Бу көргүзүлөр, өскө аймактардын малчыларына көрө, тын да једим эмес. Је биске, анчадала кыш кату турганын ла азырал чек једишпес болгонын ајаруга алза, онызы јаан учурлу. Мал-ашты корып аларына совхозко јаантайын ла бойынын өйинде болужын КПСС-тин обкомы, облисполком, јурт хозяйствонун областьтагы управлениеги јетиргендер. Темдектезе, менин бригадам он мун тоннага јуук комбиазырал ла пресстелген 350 јүк өлөн алган.

Эмдиги өйдө бистин малчылар малды јакшы тойындырып аларга кичеенип јадылар.

Бистин цеховой парторганизациянын учедында 18 коммунист, олардын көп сабазы малчылар. Бу јууктарда коммунисттер, ферманын ончо ишчилери воскресник өткүрип, анда иштеп алган акчаны Амыр-Энчүнин фондына көчүргендер. Онызы јер үстинде амыр-энчү болорына бистин эткен чокум јөмөлтөбис болуп јат.

Алдыбыста јаан керектер ле задачалар. Төс амаду — төрөл партиябыстын съездин јакшынак једимдерле уткылары. Бис, малчылар, бу амадуны бүдүрерге бастыра бар күчибисти салып иштеерис.

Л. Конунова,

Улагандагы совхозтын Каракујурдагы фермазынын
малчызы, КПСС-тин обкомынын члени

ФИЗКУЛЬТУРНИКТИН БАСТЫРАСОЮЗНЫЙ КҮНИ

ЧЫДАЛДУЛАРДЫН, ЧЫЙРАКТАРДЫН ЛА ЭПЧИЛДЕРДИН БАЙРАМЫ

41 жыл мынан озо, 1939 жылда 18 июльда Советский Союзтын миллиондор тоолу јиит кыстары ла уулдары стадиондорго ло спортивный площадкаларга, оромдорго ло площадьтарга чыгала, спортивный маргаандар өткүрип, физкультурниктин баштапкы Бастырасоюзный күнин темдектегендер. Ол күн — бистин Төрөлистин ишкүчиле јаткандарынын, анчадала јиит үйезинин физический бек ийде-чыдалду болгонынын көрүзи, су-кадыгы бек, кебер-бүдүми јараш, чыдалду, чыйрак ла эпчил јиит уулдардын ла кыстардын байрамы болуп өткөн.

Ол өйдөң ала кажы ла жыл август айдын экинчи суббот күнинде физкультурниктин байрамы өдүп јат. Анайда эдип турганы Коммунистический партия ла Советский башкару советский албатынын јадын-јүрүмин јарандылары, сукадыгын тыгыдары јанынан тын кичеенип турганын керелейт.

Быјыл бистин ороондо физкультурниктин күни исторический јаан учурлу айалгада өдөр. Тоолу ла күндер оноң озо Советтердин ороонынын төс городында — Москвада XXII Олимпийский ойындар өткөн. Ол социалистический ороондо баштапкы катап Олимпиада өткөни.

Бистин областьтын физкультурный ла спортивный организациялары физкультура ла спорт албаты-кылыктын, анчадала јашөскүримнин јүрүминде јанжыксын деп кичеенип јадылар.

Былыргы жылдын учында Туулу Алтайда 52,5 мунг физкультурник бар болгон, јангыс ла 1979 жылда башка-башка разрядту 12,5 мунг спортсмен, он беш јарым мунг ГТО-нын значкисттери белетелген.

Јүк ле калганчы үч жылда 10 мунга шыдар кижии су-кадыкты тыгыдарында, физкультурный ла спортивный јүзүн-башка керектерде турушкан.

Бүгүн бистин областьтын физкультурниктери 52 спортивный залды, таңма адар 11 тирди, чаначылардын 12 базазын, алты жүстен ажыра спортивный площадканы ла футбол ойноор стадиондорды тузалангылайт.

Горно-Алтайск городто ло аймактарда балдардын беш спортивный школы иштеп јат. Олордо бүдүн-јарым мунга шыдар балдар үренет.

1976—1979 јылдарда бистин областьта физический культураны ла спортты тыныдарына бир миллион салковойдон ажыра акча чыгымдалган.

Областьтын физкультурный ла спортивный организацияларында физический культура ла спорт учун пропаганда ла агитация өткүретен јакшы ченемел јуулган. Јаан байрамду күндерде спортивный парадтар, маргаандар, јашөскүримнин фестивальдары, Советский Союзтын Геройларынын адын аданган сыйлар учун мөрөй болуп јат. Балдардын, үренчиктердин ортодо «Тере мячтын», «Ак ладьянын» клубтарынын маргаандары өдөт.

Бистин областьта спорттын 15 бүдүми аайынча маргаандар болуп јат. Јаан јенүлерге классический күреште ле самбодо, чой көдүреринде ле кырдан чанала јыгылап түжеринде једип алдылар.

1980 јылда Сибирьдин ле Ыраак Күнчыгыштын спортсмендеринин ортодо спорттын национальный бүдүмдери аайынча маргаандарда бистин областьтын командызы төртинчи јер алган. Немцев Иван Трофимович дезе чой көдүрер спорт аайынча Советский Союзтын эки катап чемпионы болды. Манзыров Александр — јурт спортсмендердин ортодо СССР-дин чемпионы.

Онынчы бешјылдыктын өткөн төрт јылынын туркунына бистин областьта СССР-дин спортынын 6 мастера, мастерге 27 кандидат белетелген. 50-нен ажыра кижии Алтайский крайдын јуунты командаларына кирип турулар.

Туулу Алтайдын бүгүнгги күнде баштаачы спортсмендери: күрешчилер — Самтыев Иван, Шатин Олег, Ютанов Сергей; самбисттер — Валерий ле Александр Чернышевтор (карындаштар); велосипедист — Братников Валерий; кырдан чанала јыгылаачылар — Карачаров Валерий, Ведерников Руслан; штангисттер — Бондаренко Александр, Кузнецов Александр; чой көдүреечилер — Немцев Иван Трофимович, Слободчиков Александр.

Бисте бойынын ижин сүүп, бойларынын бастыра билерин спортсмендер үредип белетеерине берип турган тренерлер бар. Олор — Каланаков М. К., Ченцов Ю. Т., Немцев И. Т., Жук З. Я., Бормотов В. П.

Ишкүчиле јаткандардын су-кадыгын тыгыдарында физический культуранын учуры јаан. Көп предприятиелерде физкультура социальный өзүм аайынча иштердин планына кирди. Физический культура ла спорт элбеде таркаган коллективтерде улус жүзүн-јүкпүр оорулардан ас оорып турганын, иштин арбыны бийик болгонын практика көргүзет.

Андый коллективтердин тоозында Горно-Алтайск городто темир-бетон эдимдердин заводы ла кийим көктөөр фабрика, 1931 номерлү автоколонна, Майма аймакта «Веселый» рудник, Шебалин аймакта «Эјеганский» ле «Шебалинский» совхозтор, Кош-Агаш аймакта XXI партсъездтин адыла адалган колхоз, Ондой аймакта Карл Маркстын адыла адалган колхоз, Көксуу-Оозы аймакта «Амурский», Кан-Оозы аймакта «Кырлыкский» совхозтор.

Горно-Алтайск городто автотранспортный предприятиеде, Балдардын туразында, культуранын учреждениелеринин профсоюзынын городской комитединде физкультуранын коллективтери јакшы иштегилейт. Алтайский геологоразведочный экспедицияда јангыс ла 1979 јылда иштеп турган 240 кижиден 90 кижиге ГТО-нын комплексинин нормаларын табыштырган.

Былтыргы ла быјылгы јылдарда бистин областьтын спортсмендери көп маргаандарда турушкандар. Је Туулу Алтайдын спортивный жүрүминде эн ле јаан учурлу керек — Москвадагы Олимпиадага учурлай Туулу Алтайдын спортсмендеринин олимпиадазын өткүргени болды.

Кан-Оозы јуртта өткөн областной олимпиадада Горно-Алтайск городтон үч команда, аймактардан сегис команда, бастыразы 700 спортсмен турушкан. Командаларда спорттын Телекейлик классту бир мастери, СССР-дин спортынын 4 мастери, СССР-дин спортынын мастерине 10 кандидат, спорттын национальный бүдүмдери аайынча РСФСР-дин спортынын 8 мастери, баштапкы разрядту 89 спортсмен турушкан. Олимпиаданын программасында ГТО-нын нормативи аайынча маргаандар, классический күреш, волейбол, футбол, ок-јаадан адары, спорттын национальный бүдүмдери, јеңил атлетика, атла јарыжары болгон.

Қан-Оозындагы олимпийский ойындар болор алдында городтын ла аймактардын физкультурный коллективтеринде өткөн мөрөйлөрдө 18 муннан ажыра кижиге турушкан.

Командаларда жарлу спортсмендер көп турушкандар. Майма аймактан олимпиадага барган команданы чой көдүрер спорт аайынча СССР-дин эки катап чемпионы, Сибирьдин ле Ыраак Күнчыгыштын алты катап чемпионы Иван Трофимович Немцев баштаган.

Горно-Алтайсктын командазында классический күреш аайынча СССР-дин спортынын мастери, көп катап маргаандарда туружала, жеңген Манзыров Александр, СССР-дин спортынын мастерине кандидаттар — Самтаев Иван, Ютанов Сергей, Шатин Олег, Толкочев Альберт, Сельбинов Александр.

Кош-Агаш аймактын командазында төрт карындаш Белековтор болгон. Жаандары — Эзен ле Николай — СССР-дин спортынын мастерлери, ортоны — Василий ле кичүзи — Сергей — баштапкы разрядту спортсмендер.

Турачак аймактын командазында — классический күреш аайынча спорттын телекейлик класс мастери Фальков Николай болгон.

Қан-Оозындагы олимпийский ойындарда 46 коммунист, 376 комсомолец, 34 пионер; 337 ишмекчи, 96 колхозчы, 164 үренчик ле студент турушты. Спортсмендердин тоозында: орустар, алтайлар, казахтар, украиндер, молдавандар, немецтер, белорусстар, корейлер.

ГТО-нын нормативи аайынча маргышкан командаларда: иштин озочылдары, башкарунын ордендерин ле медалдарын тагынгандар, ишмекчилер, служащийлер, колхозчылар, үредүчилер, медицинский ишчилер. Олордын ортодо: журт хозяйствонун Қан-Оозындагы аймакный производственный управлениенин начальниги — Соенов Николай Кудачинович, Қан-Оозындагы орто үредүлү школдын директоры — Вязников Виктор Николаевич, Акташтан келген шахтер — Молвинских Владимир, Көксуу-Оозы аймакта «Амурский» совхозтын Банновский фермазынын управляющийи Бедарев Владимир Николаевич, Шебалиндеги аймакный больницынын хирургы Переверзев Александр, Турачактагы агашпромхозтын ишмекчиси Щербакова Валентина, ВЛКСМ-нин Қан-Оозындагы райкомынын баштапкы качызы Сумин Геннадий, КПСС-тин Улагандагы райкомынын пропаганда ла

агитация бөлүгининг заведующийи Чашников Александр Николаевич, албатынынг депутаттарынын Көксуу-Оозындагы журт Соведининг председатели Битюцкий Степан Михайлович ле өскөлөри де.

1980 жылда 23 июньда КПСС-тинг Төс Комитедининг Пленумы өткөн. Партиянын XXVI съездин жууры керегинде Пленумнын жөби советский улусты жаңы жаан једимдерге оморкотты. Эмди ишкүчиле јаткандардын кажы ла коллективинде съездти иште жаңы жаан једимдерле уткыыры учун социалистический мөрөй элбеди. Ишкүчиле јаткандар беш-јылдыктын калганчы јылынын ла бастыра бешјылдыктын пландарын бүдүрери ле ажыра бүдүрери учун мөрөйлөжип турулар.

Туулу Алтайдын физкультурниктеринин ле спортсмендеринин социалистический молјулары кажы ла физкультурник ле спортсмен бойынын коллективинде бийик арбынду ла јакшы једимдерлү иштеери учун, јакшы чыңдыйлу продукция эдери, материалдар чеберлеери, иштинг бийик культуразы, јакшы үренери учун тартыжарына ууланды.

Физкультуранын коллективтери ле спорттын обществолоры быјыл СССР-динг спортынын 4 мастерин, мастердин 10 кандидадын, баштапкы разрядту 130 спортсменди, ГТО-нын 15 000 значкизин, 1 185 общественный инструктор, 1 030 спортивный судья, ГТО-нын 415 инструкторын белетеер болуп молјонгондор.

Задачалар жаан, молјулар бийик. Физкультурно-спортивный организациялардын ишчилери, активисттери, тренерлер оморды јозокту бүдүрерине бойларынын ийде-чыдалын, билерин береринде аланзу јок.

А. КОТОВ,

КПСС-тинг обкомынын пропаганда ла агитация
бөлүгининг инструкторы

КҮНБАДЫШ БЕРЛИН ЛЕ ЕВРОПАДА JETKEP JOK БОЛОРЫ

Телекейдеги көп мундар тоолу городтордын ортодо жаандары ла кичинектери, жебрен өйлөрдө лө жуукта жаңы төзөлгөндөри бар. Олордын кажызында ла бойынын историязы, жаңжыккан ээжи-жаандары, бойынын кебер-бүдүми бар, же бастыра городтордын ортодо аңылу жерде Күнбадыш Берлин туруп жат. Күнбадыш Берлин — Германиянын Демократический Республикасынын жеринде турган, аңылу статусту, башка политический жаңду город.

Күнбадыш Берлинле колбулу сурактар башка-башка ороондордын парламенттеринде, башкарулардын жуундарында ла көп тоолу телекейлик туштажуларда ла конференцияларда шүүжилген. Күнбадыш Берлин керегинде КПСС-тин XXV съездинде аңылу айдылган. Съезд жарадып жөптөгөн Амыр-Энчүнинг программасында «бистин тышжанындагы политический ижистин төс ууламжыларынын бирүзи болгон Европага жаан ажару эдилген. Европада жеткер жок болорын жеткилдеери учун тартыжунын баштапкы учурлу задачаларынын ортодо съезд Күнбадыш Берлинле колбулу сурактардын аайына чыгары керектү» деп темдектейле, ол жанынан бастыра ороондорго жарамыкту жөп табарга беленин айткан.

Күнбадыш Берлинле колбулу сурактар жуунын кийиндеги жылдарда телекейдин газеттеринин страницаларында улай ла көдүрилип келген.

Күнбадыш Берлиннин керектерине ненин учун андый жаан ажару болуп жат? Күнбадыш Берлинле колбулу жаан сурактардын аайына канайда чыккан? Ол сурактардын аайына чыкканы Европада амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдеерге, бастыра телекейде айалганы жымжадарга кандый учурлу болды?

Жуунын учында, Германия жанынан жөптөжип турарда, союзниктер Берлин керегинде сурактар аайынча аңылу жөптөжүлөр эткендер. Ол документтерде Германия союзниктер-

дин черүлери шиндейтен төрт зонага, Берлин — төрт секторго бөлінетени темдектелген, Контрольный совет ле Берлиннин комендатуразы төзөлөтөни айдылган.

Берлин јанынан эдилген јөптөжүлөр Берлинде төс городту, амыр-энчүге күүнзеген демократический Германияны төзөөри керегинде 1945 жылда февраль айда Ялтадагы, 1945 жылда июль—август айларда Потсдамдагы конференцияларда антигитлеровский биригү јөптөшкөнин јүрүмде бүдүрерине ууланган. Ялтадагы ла Потсдамдагы конференциялардын јөптөринен кыйа баспай, Берлин керегинде јөптөжүлөрдү јүрүмде бүдүргени Германияла колбулу керектердин аайына чыгатын ла Европада амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдейтен быжу арга болор эди.

Је США-нын, Англиянын ла Франциянын башкараачы ишчилери удабай ол јөптөжүлөрдү бузала, Германияны эки башка бөлип, Күнбадыш Германиянын государствозын төзөдилер. 1946 жылда американский ле английский зоналарды Бизония эдип бириктиргени Германияны эки башка бөлирин баштаган. 1948 жылда Бизонияга французский зона бириктирилген. Анайда күнбадыштагы ороондор Күнбадыш Германияда Аденауэрге баштаткан реакционный ийделердин јөмөлтөзиле 1949 жылда сентябрь айда Бонндо төс городту Күнбадыш Германиянын государствозын — ФРГ-ни (Германиянын Федеративный Республикасын) төзөгөндөр.

Ого кару эдип, 1949 жылда 7 октябрьда Берлинде төс городту Германиянын Демократический Республикасы төзөлгөни јарлалган. Анайда Германия бирлик государство болгоны јоголды. Онын ордына алдынан бойлоры башкарылган эки государство — ФРГ ле ГДР тура берген.

Берлинди алгажын, күнбадыштагы ороондор ол ло тарый онын күнбадыштагы секторлорын анылап бириктиреле, «коммунизмге удурлажа тартыжатын шибее» эдип алдылар. 1948-1949 жылдарда олар бойлоры башбилинип, Берлиннин күнбадыштагы секторлорында Күнбадыш Германиянын акказын — марканы тузаланар эттилер, төрт орооннын комендатуразынын, городтын текши магистрадынын ижин токтодо, күнбадыштагы секторлордо јанды башкаратан бойынын органдарын төзөдилер. Онон улам јаан Берлиннин төрт ороон башкарган јүрүми божойло, Күнбадыш Берлин төзөлип баштаган.

Күнбадыш Германиядагы реакционный ийделер городтын

күнбадыштагы бөлүгүн ФРГ-ге бириктиреле, оны бойынын каршулу амадуларына тузаланарга көп катап ченешкендер.

50-чи ле 60-чы жылдарда күнбадыштагы ороондор, анайда ок ФРГ-де К. Аденауэрдин, Л. Эрхардтын ла К. Г. Кизингердин башкарулары өткүргөн политикадан улам Күнбадыш Берлин милитаризмнин ле реваншизмнин уйазы социалистический ороондорго, элден озо ГДР-ге удурлаштыра каршулу иш өткүретен төс јер боло берген.

Германиянын Демократический Республикасы төзөлгөн өйдөң (1949 ј. октябрь) ала Күнбадыш Берлинле границаны бөктөөргө (1961 ј. август) јетире озор өткүргөн иш ГДР-ге 83,3 миллиард марка королто эткенин американский профессор Апель чотоды. ГДР-дин официальный органдары чотогоныла болзо, ол королто 100 миллиард маркадан (Күнбадыш Германиянын акказы) ажыра.

Күнбадыш Берлинде сүреен көп разведывательный службалар јуулган, коммунизмге удурлажа тартыжар иш элбеде төзөлгөн. Озорго айдары јок көп акча чыгымдалган. Күнбадыш Берлин јуунын кийниндеги жылдарда амыр-энчүге ле албатыларга јеткер јок болорына удурлаштыра империализм каршулу иш өткүретен, коммунизмле тартыжатар төс јер боло берген. «Өштүнинг јеринде не болуп турганын шиндейтен јер», «Күнчыгыштагы биригүнинг ичинде Күнбадыштын јаан учурлу шибеези», «Соок јуунын фронтовой городы», «Варшавский Договордын туразында табынча от алыжатар мина» — деп, Күнбадыш Берлин жерегинде гран ары јанындагы газеттер бичигилеген.

Андый айалгада бу городто јуртаган миллионноң ажыракижи шыралаган, бастыра Европада политический айалга катуланган.

1955 жылда ФРГ НАТО-го киреле, Күнбадыш Берлинди ФРГ-ге бириктиргени жерегинде јарлаарда, айалга анчадала катулана берген. Күнбадыш Берлин алдынан башка төзөлгөлү болгоны јарталгалак болгоны, ФРГ-нинг ле Күнбадыш Берлиннинг ортодо јоруктажарда ГДР-дин јериле өдүп, бу республиканын закондорын бузуп тургандары, өскө дө јарабас керектер Төс Европада тын јеткерлү боло берди. Бежеинчи жылдардын ортозынан ала улай ла блааш-тартыштар болуп, кезикте телекейлик кызаланга једип турган.

Күнбадыш Берлиндеги диверсионный организациялар бойынын каршулу ижин токтотсын деп Советский Союз ла

ГДР көп катап некегендер. 1961 жылда жайгыда ГДР-ге удурлашкан каршулу иш анчадала тынгыган, ГДР-ди жуулап жоголторына белетенип баштагандар. Айалга катулана берген. Андый жеткерлү айалганы жоголторго, каршулу иштерди туй согорго эрчимдү иш өткүрер керек болгон.

1961 жылда 13 августта андый ишти өткүрген. ГДР-дин башкарузы Күнбадыш Берлинге границазын жабала, ого быжу-бек каруул тургускан.

Государственный правонун ээжилери жанынан алза, Күнбадыш Берлин өскө бир де государствого кирбей турган, бойында границалу, конституциялу, гражданстволу, жаннын органдарлу, жаргылу ла полициялу, маанылу ла гербту государствоно-политический тзөлгө болор учурлу. Городто журтаган улус ФРГ-нин де граждандары эмес, ГДР-дин де граждандары эмес, бойында акту бойын керелеген анылу документтерлү, Күнбадыш Берлиннин граждандары болор учурлу.

ГДР 1961 жылда 13 августта Күнбадыш Берлинге границазын жабып ийерде, Күнбадыш Берлин «фронтной город» болбой барды. Же андый да болзо, Европада эн ле жеткерлү жер болуп артып калды. Бого азийдагы аайынча жүзүн-жүкпүр оч алаачылар, жагы жууны белетеечилер жуулып турдылар. Нацисттердин жагы организациялары тзөлип турды. ГДР-ле границада каршулу кылыктар эдери көптөди.

1961 жылда 13 августтан ала 1968 жылдын 31 декабрьга жетире Күнбадыш Берлиннег Германиянын Демократический Республиказынын жерин 500 катап аткылагандар. ГДР-дин пограничниктеринен 6 кижини өлтүрө аткандар, 33 кижини шыркалаган. Мында жеткерлү блааш-тартыш там ла көптөй берген. Күнбадыш Берлин телекейлик жүрүмнин, төрт ороонунун политиказынын тос жерине тура берди. «Тос Европада Советский Союзтын тышжанындагы политиказынын ажарузын керексип турган жер бар. Ол жер — Күнбадыш Берлин» — деп, СССР-дин өскө ороондорло керектеринин министри нөкөр А. А. Громыко СССР-дин Верховный Советинин 1969 жылда июль айда өткөн сессиязында айткан.

Амыр-энчүнин ле жеткер жок болорынын жилбүлери Күнбадыш Берлин керегинде сурактын аайына чыгарын керексиген. Анайда некеген үндер Европада ла бастыра телекейде көптөй берген. Күнбадыш Берлинди көп жылдардын туркунына бойлорынын каршулу амадуларына тузаланган да улус

ол некелтелерди угарга ла кезигине арга јокто јөпсинерге келишти. Европада социализмнинг ороондоры тыгып, телекейлик политикада олордын тоомјызы бийиктей берерде, Күнбадыш Берлин керегинде сурактардын аайына чыгары анчадала јаан учурлу болды.

Төрт орооннын — СССР-дин, США-нын, Англиянын ла Франциянын чыгартулу улузы көп жылдардын туркунына улай ла туштажып, Күнбадыш Берлин керегинде јөптөжөтөн аргалар бедрегиледи.

Учы-учында төрт орооннын посолдоры 1971 жылда 3 сентябрьда Европада ол өйдө боло берген политический айалгага келиштире Күнбадыш Берлин аайынча төрт государствонын ортодо јөптөжүге кол салгандар. Јөптөжүде бичилген төс керек — Күнбадыш Берлин ФРГ-нин јери эмес, мынан ары ФРГ оны башкарар, онын керектерине кирижер учуры јок деп айдылганы. Је анайда айдылза да, ГДР-дин јеринин ичинде турган Күнбадыш Берлин ФРГ-ле экономический, научно-технический, культурный колбуларлу болгонын јөптөжү эткен ороондор ајаруга алгандар.

Күнбадыш Берлин јанынан төрт орооннын ортодо эткен јөптөжүни кажы бир ороон бойы баш билинип бузар учуры јок деп, США, СССР, Англия ла Франция јөптөшкөндөр. Бу райондо блаашту сурактарды ийде-күч тузаланбай, јангыс ла амыр-энчү аргаларла аайлаар деп јөптөшкөн. Төрт орооннын ортодо эдилген јөптөжүни эки германский государство, Күнбадыш Берлиннин сенадыла јөптөжип белетегени анчадала јаан учурлу.

Күнбадыш Берлин аайынча эдилген јөптөжү төрт государство кажы ла керекти ак-чек сагышла бүдүрерге амадаза, телекейде айалганы јымжадары, амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдеери јанынан база куучындажып јөптөжип алар аргалузын көргүзип јат.

Күнбадыш Берлин аайынча төрт орооннын јөптөжүзи Төс Европада айалга јымжаарына јарамыкту болгон.

Је ол јөптөжүни јүрүмде бүдүрип баштаарда, уур-күч керектер база учураганын темдектеер керек. ФРГ-нин кезик башкараачылары США-нын ла өскө дө империалистический государстволордын јөмөлтөзиле јөптөжүде айдылганын кыйала, Күнбадыш Берлинге политический камаанын јетирерге амадагылайт. Айалганы јымжадар, амыр-энчүни ле албатыларга јеткер јок болорын јеткилдеер ишке јарабай

турган андый амадуларды иле-јартына чыгарып, туй согоры Советский Союзтын ла бастыра социалистический најылык-тын европейский политиказынын јаан учурлу бөлүги боло берди.

1971 жылда 3 сентябрьда төрт ороон тургускан бу јөптө-жүни империалисттер бузарга албаданза да, ого кол салган кийинде өткөн ой јөптөжүде айдылганы жүрүмдү болгон деп шүүлте эдер арга берет.

СССР ле ГДР, бастыра социалистический госуударстволор Күнбадыш Берлин аайынча төрт орооннын јөптөжүзин кыйа баспай бүдүрип, бу исторический јаан учурлу документ телекейде айалга јымжаарына, Күнбадыш Берлиннин албатызы амыр-энчү јуртап јадарына јөмөлтө этсин деп кичеенет.

Телекейде айалга ойто катулана берген эмдиги айалгаларда төрт ороон эткен јөптөжүнин учуры база јаанай берди. США-нын администрациязынын өткүрип турган политиказы, ого Күнбадыш Европада НАТО-нын члендери ороондор, элден озо ФРГ јөмөлтө эдип турганы Европада айалганы катуландыраарына, капитализмнин ле социализмнин ороондорын өөркөштирерине, олардын ортодо колбуларды коомойтыдарына ууланган. Андый политика Күнбадыш Берлинле колбулу керектерди база коомойтыдардан маат јок.

Андай каршулу политикага удурлажа тартыжуны тынгыдарына Советский Союзтын, социалистический најылык-тын ороондорынын тышјанындагы амыр-энчүге күүнзеген политический ижи ууланган.

Эмдиги өйдө, качан империализмнин реакционный ийделери телекейде айалганы катуландырып, амыр-энчүге, албатылардын праволорына табару эдип баштаарда, социализмнин бастыра ороондорынын тартыжузы бирлик болотоны анчадала јаан учурлу. «Айалганы јымжадары, амыр-энчүни ле албатылардын праволорын корулап алары јанынан бойынын исторический задачын бистин ороондорыс јенүлү бүдүреринде аланзу јок» деп, КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Совединин Президиумынын Председатели нөкөр Л. И. Брежнев 1980 жылда февраль айда Москвада Бауманский избирательный округтын избирательдерине эткен куучынында айткан.

Ф. МАРАЧЕВ,

КПСС-тин обкомынын лекторы

ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ ЭЭЛЕГЕН ЈЕРЛЕРИ

XV јүсјылдыктын учында Англияда бирлик государство тӱзӱлгӱни ле 1642—1649 жылдардагы буржуазный революция Англияда капитализм Европадагы ӱскӱ ороондорго тӱрген ӱзӱтӱн јол арчыган. Онон улам Англия телекейди бийлеп турган тын ийделӱ государство болуп алала, сӱреен јаан ла бай колониялар јуулап алган.

Баштапкы телекейлик јуу башталар алдында Англия телекейде промышленность јанынан ӱн тын ороон болгонын јылыйтп ийген. Је тышјанындагы садуда, акча-јӱӱжӱ, талайла јоруктаар флот ло колониялар јанынан баштаачы јерде турган. Баштапкы телекейлик јуу божогон кийинде Англия бойынын колонияларын там ӱлбетти. Ӱкинчи телекейлик јуу башталар алдында Британиянын империязынын 34,6 миллион кв. километр јеринде (доминиондорыла кожо) 700 миллион кижѣ јуртаган.

Ӱкинчи телекейлик јуунын кийинде империализмнин лагери текши уйдаады. Социализмнин телекейлик системазы тӱзӱлгӱн. Базынчыктаткан албатылар национальный јайымданары учун кӱдӱрген революционный тартыжуга чыдашпай, телекейде ӱн јаан Британский империя тӱрген јемирилип баштады. Алтанынчы жылдардын учында Великобританиянын одус колониязында ла онон камаанду болгон ороондордо јӱк ле 10 миллион кижѣ јуртады.

Великобританиянын арткан колонияларында ла онон ӱкономический ле политический камаанду ороондордо јайымданар ла камааны јок болоры учун тартыжу там ла тынып турды. Је Англиянын башкараачылары политический ле ӱкономический јанынан јаан стратегический учурлу јерлерде бойларынын бийлегенин ычкынбаска бастыра аргаларды тузалангылайт. Ненин учун дезе, колониялар ла камаанду ороондор Англиянын монополиялары капиталын тузалана-

тан, јенил баалу сырьелу, иштеер көп улусту, эдилген продукциязын садатан јарамыкту јерлер болуп јат.

Бастыра телекейде национально-јайымданар тартыжу тынгыйла, көп-көп ороондор јайымдалган да болзо, Великобританиянын колында эмди де көп ороондор ло јерлер бар. Олор: Европада — Гибралтар; Азияда — Бруней, Гонконг; Америкада — Бермудский ле Фолклендский ортолыктар, Кайманов ортолыктар, Виргинский Британский ортолыктар, Антигуа, Терко ло Кайкос, Белиз, Сент-Кристофер-Невис-Анчилья, Монтсеррат ортолыктар; Океанияда — Питкэрн ортолык; Африкада — Агару Еленанын ортолыгы.

Великобританиянын бийлеп турган ол јерлери историко-географический ле социально-экономический јанынан кандый? Гибралтарды алалы.

Англиянын шибеези ле колониязы болгон Гибралтар Пиренея жарым ортолыктын түштүгинде, Атлантический тенгистен Средиземный талай јаар барган өткүште туруп јат. Гибралтарды Англия озогы өйлөрдөн ала талайла жүрер военный флотынын, кийинде военно-воздушный флотынын турлузы эдип тузаланат. Гибралтардын јери јаан эмес. Анда 30 мун кижии јуртап јат. Олордын көп нургуны — испанецтер, португалецтер. Улус ортолыктын күнбадыш јанында јуртайт.

Гибралтар нургулай таштарлу ортолык. Кыралагадый јер јок. Јерден казып алар тузалу немелер база јок. Ас тоолу предприятиелери — тартып экелген сырьело иштеп турган фабрикалар. Гибралтарга јылдын ла 250 мун кире туристтер келип јат. Колонияда 25 школ бар.

Гибралтарды Англиянын губернаторы башкарып јат. Ол ок кижии талайла жүрер военный флотын командующийи. 1950 јылдан ала колонияда Законодательный совет бар.

Эмди Гибралтарды Испания блаажып туру. Испаниянын ООН-догы чыгартулу кижизи «Гибралтар — Испаниянын јеринде Англиянын колониязы, бир өйдө, качан Испания уйан болордо, Англия блаап алган» деп айдат. Је Англия ого јөпсинбей туру. Гибралтар кемнин јери болгоны јарты јок болуп артканча.

Великобританиянын колониязы — Бруней Түштүк Күнчыгыш Азияда, Калимантан ортолыктын түндүгинде туруп јат. Онын јери 5,8 мун кв. км. Анда 190 мун кижии јуртап јат.

XVI жүсјылдык башталып турарда Бруней Калимантан

ортолыкты бастыразын ла Малайский архипелагта кезик ортолыктарды бийлеген јаан княжество болгон. XIX жүсјылдыкта Англиянын колонизаторлоры Брунейден Саравакты ла Сабахты айрып алгандар. 1888 жылда Бруней бойы Англиянын колониязы болуп калды.

1941—45 жылдарда Брунейди Япония олјологон. 1946 жылда англичандар мында бойынын јангын ойто орныктырдылар. 1959 жылда национально-јайымданар тартыжунунг некелтезиле Англия Брунейге арга јокто конституция берген.

1962 жылда өткөн выборлордо закондор чыгарар Советте бастыра јерлерди ол өйдөги сок јангыс политический партиянын — «Партай райаттын» кандидаттары алдылар. Бу партия Бруней камааны јок өзөри учун тартыжып јат. Партиянын башчызы Азахари Түндүк Калимантанды јайымдаары учун тартыжып, Брунейди, Саравакты ла Сабахты бирлик республика эдип бириктирер задача тургускан. Партия 1962 жылдын учында Англиянын колонизаторлорын јаннан антарарга јуу-јепселдү восстание көдүрерге ченежеле, јендирткен.

Эмди Бруней — Великобританиядан камаанду султанат. Министрлердин Соведин султан башкарып јат. Је јаан учурлу бастыра керектер Англиянын верховный комиссарынан камаанду. Закондор јөптөп чыгарар Совет бар. Советтин 11 членин султан көстөп тургузат, 10 членди албаты тудат.

1979 жылда Англиянын башкарузы ла Брунейдин султаны куучындажала, 1983 жылдан ала Брунейди камааны јок государство эдип јарлаар деп јөптөшкөн.

Брунейдин ар-бүткен байлык-јөөжөзи — нефть ле газ. Ол јөөжө «Бруней шелл петролеум» компаниянын колында. Компания жылына 10—11 млн. тонна нефть, 10 млрд. куб. м. газ иштеп алып, өскө ороондорго садып јат. Брунейдин тышјанындагы садузынан алган кирелтезинин 99 проценти нефть ле газ сатканынан.

Төс јуртхозяйственный культура — рис. Жылына 5 мун тоннага шыдар рис өскүрип, јуунадып турганы албаты керексигенин јеткилдебейт. Каучуктын, саганын кыралары бар.

Улус көп нургунында сууларла јүрүжет. 1 100 километр кире шоссейный јолдор, Серпа ла Бадас городторды колбоштырган, узуну 12,5 км. темир јол бар. Бруней городтогы аэропорт ороонды Саравакла, Сабахла, Гонконгло колбоштырат.

Брунейде улустын кижии бажына келижип турган акча-кирелте Азияда эн ле бийик — жылына 3 мун долларга жетире. Же ол кирелтенин көп нургунын жанда турган феодал-байлар алгылайт.

Англиянын Азияда база бир колониязы — Сянган (Гонконг). Гонконг — Түштүк-Китайский талайдын жарадында Кытайдын жеринин жаан эмес бөлүгү. Сянганга (Гонконгко) мындый жерлер кирип жат: баштапкы опиумный жуу тушта 1841 жылда англичандар Кытайдан блаап алган, 1842 жылдагы Наихинский договор аайынча Великобританиянын колониязы боло берген Сянган ортолык (текши кеми 83 кв. км); Цзюлун (Коулун) жарымортолыктын түштүктеги учы, оны Пекинский договор аайынча Великобритания 1860 жылда алган; 1898 жылда Великобритания Кытайдан 99 жылга албанла арендовать эдип алган жаңы жерлер (Цзюлун жарымортолыктын көп жаны ла бу жарымортолыктын жанында турган 33 ортолыктар). Бастыра бу текши кеми 1013 кв. км, 4,7 млн. кижилү жерлер Сянган (Гонконг) колония боло берген.

1941 жылда Сянганды Япония жуулап алган. 1945 жылда Япония жеңдирткен кийинде Англия Сянганга база катап кирип алган.

Сянганды Англиянын губернаторы башкарып жат. Губернатордын колында закондор жөптөп чыгарар ла исполнительный советтер бар.

Сянганда 5 буржуазный политический партия, 400-кешыдар оок профсоюзный организациялар бар, оорды бириктире башкаратан төс организациязы жок, анайда ок наркотиктерле садыжатан, өскө дө жажытту обществолор бар.

Сянган — телекейде эн көп туристтер жүрүп турган жер. Ого жылдын ла 1,5 миллионго жетире туристтер барып жат.

Журт хозяйствозында ишке чыдаар улустын жүк ле 4 проценти туружат. Сянганда рис, маала ажын кыралап өскүргилейт, садтар көп, адару, чочко өскүрип, балык тудуп жадылар. Кыралаар жер ас болгонынан улам улузын бойында эткен аш-курсакла жеткилдеп болбой, Кытайдан садып алат. Ичетен сууны база Кытайдан экелгилейт.

КНР Сянганда 200 предприятиелү, 13 банктү, ол тоодо Албаты банктын бөлүгү бар. Кытай Сянган ажыра гран ары жанындагы ороондорло тын садыжат.

КНР-дин тышжанындагы садузында Сянган Япониянын

ла США-нын кийинде үчинчи јерде туруп јат. КНР Сянган-ла садышканынан јылдын ла 3 миллиард долларга јетире кирелте алат.

Сянган — талайдын јарадында турган эн јаан порт. Јылдын ла ого 7,5 мунга јетире тенгистерле јүрер јаан керептер келип јат. Порт 20 млн. тоннага јетире коштор алып ла аткарып турат. Авиапортко јылдын ла 50 мун самолеттор келип, ойто учуп, 3,5 миллион пассажирлер өткүрет.

Сянганнын улузынын көп нургуны јокту, түрени жүрүм-дү, јемирилип калган тураларда, удурум јапаштарда, талайда жүрген салдарда ла кемелерде јуртагылайт.

Н. МОДОРОВ

5 акча

ГОРНО-АЛТАЙСК . 1980